

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «А.В. ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF A.V. v. UKRAINE)**

(Заява № 65032/09)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

29 січня 2015 року

ОСТАТОЧНЕ
29/04/2015

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «А.В. проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,
Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),
Боштьян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*),
Андре Потоцький (*André Potocki*),
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 16 грудня 2014 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 65032/09), яку 30 листопада 2009 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан А.В. (далі – заявник). Голова секції задовольнив клопотання заявника про нерозголошення відомостей про його особу (пункт 4 Правила 47 Регламенту Суду).

2. Інтереси заявника представляла пані І.Бойкова, юрист, що практикує у м. Київ. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на той час – пан Н.Кульчицький.

3. Заявник стверджував, зокрема, що зазнав жорстокого поводження працівників міліції (стаття 3 Конвенції), не мав доступу до захисника на початковому етапі розслідування (пункт 1 і підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції) та що докази, отримані внаслідок жорстокого поводження, було використано судами для його засудження (пункт 1 статті 6 Конвенції).

4. 22 жовтня 2012 року про наведені вище скарги було повідомлено Уряд.

ФАКТИ**I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ**

5. Заявник народився у 1982 році та проживає у м. Київ.

А. Затримання заявника

6. Увечері 29 грудня 2006 року заявника було затримано на вулиці у місті Києві та доправлено до Шевченківського РУ ГУМВС України в місті Києві (далі – районне управління міліції), де у присутності двох понятих йому було запропоновано показати вміст його кишень. Понятими були двоє безробітних чоловіків. Заявник виклав маленькі пакетики з кокаїном.

7. Згідно з твердженнями заявника під час його затримання на вулиці декілька працівників міліції повалили його на землю, вдягли на нього наручники та повели його до свого автомобіля, де вони, як стверджувалось, підкинули йому наркотики (маленькі пакетики з кокаїном) та продовжили його бити. Побиття супроводжувалось погрозами застосування насильницьких дій сексуального характеру і продовжувалось до прибуття у районне управління міліції.

В. Адміністративне затримання заявника

8. О 22 год. 29 грудня 2006 року працівники міліції затримали заявника відповідно до статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення за порушення правил обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, що згідно зі статтею 44 зазначеного Кодексу є адміністративним правопорушенням.

9. Потім у заявника відібрали пояснення. Він письмово зізнався у тому, що незаконно придбав кокаїн для особистого вжитку. Відповідно до тверджень заявника він написав зізнання, продиктоване йому працівником міліції, під примусом.

10. Після того, як заявник зізнався, його було поміщено до камери.

11. За твердженнями заявника під час його перебування у районному управлінні міліції йому не давали достатньо їжі та води. Він утримувався в незадовільних санітарно-гігієнічних умовах. Як він стверджує, на одну ніч його було зачинено у туалеті районного управління міліції, де було брудно та неприємно пахло. Він погано почувався і відчував гострий біль у попереку.

С. Кримінальне провадження щодо заявника та пов'язані з цим питання

12. 2 січня 2007 року міліція отримала висновок експерта, в якому зазначалося, що вилучена у заявника речовина містила кокаїн вагою 1,18 г.

13. Того ж дня слідчий міліції порушив щодо заявника кримінальну справу за фактом незаконного придбання та зберігання наркотичних

засобів у великих розмірах за ознаками злочину, передбаченого частиною 2 статті 309 Кримінального кодексу України.

14. О 17 год. 25 хв. на підставі статей 106 і 115 Кримінально-процесуального кодексу України слідчий затримав заявника за підозрою у вчиненні зазначеного вище злочину. Відповідний протокол передбачав короткочасне затримання заявника на сімдесят дві години.

15. Того ж дня заявника було допитано, і він повідомив обставини, за яких придбав наркотичні засоби. Заявник стверджував, що його адвокат, найнятий його батьками, був допущений до нього, коли допит вже тривав впродовж значного проміжку часу. У присутності адвоката заявник поскаржився на поганий стан здоров'я та додав, що один з його знайомих підбурив його на придбання наркотичних засобів.

16. Згідно з зауваженнями Уряду 2 січня 2007 року заявник пройшов медичний огляд і йому було діагностовано міжреберну невралгію. Стан його здоров'я визнано задовільним.

17. 5 січня 2007 року прокурор відмовив у погодженні подання слідчого про обрання заявнику запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Після цього слідчий виніс постанову про звільнення заявника під підписку про невиїзд.

18. У другій половині дня 5 січня 2007 року після звільнення заявника його оглянули лікарі бригади швидкої медичної допомоги, які зазначили, що він страждає на гострий пієлонефрит (важку форму ниркової інфекції) та на попереково-крижовий радикуліт (запалення сідничного нерва).

19. 6 і 8 січня 2007 року заявника знову оглянули лікарі бригад швидкої медичної допомоги, які діагностували у нього гострий радикуліт та підозру на гострий пієлонефрит.

20. У період з 9 до 19 січня 2007 року заявник проходив стаціонарне лікування у неврологічному відділенні Київської міської клінічної лікарні № 1. У нього було діагностовано остеохондроз поперекового відділу хребта, вертеброгенну ломбаргію і больовий та м'язово-тонічний синдром.

21. 16 січня 2007 року заявника оглянув психіатр, який відмітив у нього ознаки посттравматичного стресового розладу.

22. 22 січня 2007 року Шевченківський районний суд м. Києва (далі – районний суд) розглянув скаргу заявника щодо незаконності його затримання за статтею 106 Кримінально-процесуального кодексу України. Районний суд дійшов висновку, що протокол слідчого про затримання заявника за підозрою у вчиненні злочину від 2 січня 2007 був незаконним в частині підстав затримання, які фактично існували ще з 29 грудня 2006 року.

23. 6 лютого 2007 року заявник у присутності свого адвоката заперечив висунуті проти нього обвинувачення та на будь-які запитання слідчого відповідати відмовився.

24. 9 лютого 2007 року прокуратура Шевченківського району міста Києва відмовила в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції за скаргами заявника про порушення його прав під час затримання та тримання під вартою. Відповідно до постанови прокуратури у діях працівників міліції не було виявлено складу злочину. У цій постанові прокуратура посилалась на пояснення слідчого, у провадженні якого знаходилась кримінальна справа щодо заявника, та на записи стосовно затримання заявника у книзі обліку затриманих і доставлених осіб.

25. 1 березня 2007 року батько заявника звернувся до слідчого зі скаргою на численні порушення прав свого сина, включаючи примусове отримання від нього зізнань та незаконне затримання і тримання під вартою.

26. 7 березня 2007 року заявник у присутності свого адвоката заперечив висунуті проти нього обвинувачення та відмовився відповідати на будь-які запитання слідчого.

27. 16 березня 2007 року з приводу неналежного дослідження слідчими органами обставин його затримання та допиту на початковому етапі розслідування заявник звернувся зі скаргою до прокуратури.

28. 4 квітня 2007 року прокуратура відповіла, що кримінальну справу щодо заявника передано до районного суду, і він зможе подати відповідні скарги під час судового розгляду.

29. 15 червня 2007 року за клопотанням заявника спеціаліст-авторознавець склав висновок, в якому зазначалося, що письмове зізнання заявника від 29 грудня 2007 року написано ним під примусом іншої особи, яка диктувала текст.

30. Під час судового засідання 18 червня 2007 року заявник заявив клопотання про долучення висновку спеціаліста-авторознавця до матеріалів справи. Він також клопотав про вилучення пояснень, які він надав 29 грудня 2006 року і 2 січня 2007 року, оскільки їх було отримано з порушенням його прав. Суд відмовив у задоволенні його клопотань.

31. Впродовж судового розгляду заявник заперечував пред'явлені йому обвинувачення. Він наполягав на тому, що наркотики йому підкинули, та що він зазнав психологічного тиску і фізичного жорстокого поводження працівників міліції. Після цього районний суд допитав причетних до справи працівників міліції і слідчих, які заперечили твердження заявника. Районний суд також допитав двох понятих, які були присутні, коли заявник дістав наркотики зі своєї кишені. Вони засвідчили, що коли заявник дістав у їхній присутності маленькі пакетики, він сказав, що в них – кокаїн; вони не помітили на заявникові жодних видимих тілесних ушкоджень.

32. 8 липня 2008 року районний суд визнав заявника винним у незаконному придбанні та зберіганні наркотичних засобів у великих розмірах та призначив йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на три роки. Заявника було звільнено від відбування покарання з іспитовим строком на два роки. Свої висновки районний суд обґрунтував показами свідків, речовими та документальними доказами і висновками експертів. Районний суд встановив відсутність ознак жорстокого поводження із заявником або порушення його процесуальних прав під час надання ним первинних визнавальних показань.

33. Заявник оскаржив вирок, стверджуючи, що ключовий доказ було отримано під час його незаконного затримання та внаслідок жорстокого з ним поводження, та що після затримання йому не було надано доступу до адвоката.

34. 7 листопада 2008 року апеляційний суд міста Києва залишив вирок суду першої інстанції без змін. Суд зазначив, що у своїх визнавальних показах від 29 грудня 2006 року заявник докладно пояснив, як вчинив злочин. Апеляційний суд також зазначив, що 2 січня 2007 року заявник також визнав себе винним у вчиненні злочину.

35. 22 травня 2009 року суддя Верховного Суду України, одноосібно розглянувши справу, відмовив у задоволенні касаційної скарги заявника з огляду на те, що його вина була переконливо доведена на основі доказів у матеріалах справи, включаючи первинні визнавальні покази заявника. 2 червня 2009 року його захисник отримав копію зазначеного рішення.

II. ВІДПОВІДНІ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

А. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року

29. Статтею 309 Кодексу передбачено:

«1. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту караються... позбавленням волі...

2. Ті самі дії, ... якщо предметом таких дій були наркотичні засоби ... у великих розмірах, караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років...»

В. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 року (у редакції, чинній на час подій)

36. Відповідні положення Кодексу наведено у рішенні у справі «Осипенко проти України» (*Osyenko v. Ukraine*), заява № 4634/04, п. 33, від 9 листопада 2010 року).

С. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (у редакції, чинній на час подій)

37. Статтею 44 Кодексу заборонено виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах. За порушення згаданого положення передбачено покарання у вигляді накладення штрафу до сорока трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративного арешту на строк до п'ятнадцяти діб.

38. Стаття 263 передбачає, серед іншого, що осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів, може бути затримано на строк до трьох годин для складання протоколу про адміністративне правопорушення. Проте в необхідних випадках для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження, попереднє затримання може бути продовжено до трьох діб. У таких випадках протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання про це має бути письмово повідомлено прокурора

39. Статтею 268 передбачено, що особа, яку притягнуто до адміністративної відповідальності, впродовж провадження має право користуватися юридичною допомогою адвоката.

ПРАВО**I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ**

40. Заявник скаржився за статтею 3 Конвенції, що 29 грудня 2006 року він зазнав тиску з боку працівників міліції та був ними побитий.

41. Статтею 3 Конвенції передбачено:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

А. Прийнятність

42. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною

В. Суть

1. Доводи сторін

43. Уряд стверджував, що порушення статті 3 Конвенції не було. Уряд наголошував на тому, що 29 грудня 2006 року поняті, присутні у районному управлінні міліції при вилученні наркотичних засобів, не бачили у заявника жодних тілесних ушкоджень. 2 січня 2007 року він пройшов медичний огляд і стан його здоров'я було визнано задовільним. У зв'язку з цим Уряд надав витяг з журналу медичного обліку затриманих, який ведеться у районному управлінні міліції. Уряд також наполягав на тому, що заявник не вимагав проведення медичного огляду для фіксації тілесних ушкоджень, завданих йому внаслідок побиття. Що стосується хвороб, діагностованих у заявника після його звільнення, Уряд стверджував про відсутність будь-яких медичних доказів на підтвердження того, що заявник захворів на них під час перебування під вартою.

44. Уряд також запевняв, що скаргу заявника на жорстоке поводження було розглянуто національними органами влади і відхилено як безпідставну. Уряд посилався, зокрема, на постанову прокуратури Шевченківського району міста Києва від 9 лютого 2007 року.

45. Заявник наполягав, що він зазнав тиску та був побитий працівниками міліції. Щодо понятих, про яких зазначав Уряд, вони не могли бачити його тілесних ушкоджень, оскільки під час вилучення наркотичних засобів він був повністю одягнений. Він також стверджував, що 2 січня 2007 року не проходив медичного огляду. Витяг з медичних записів, наданий Урядом, не містив жодних відомостей про особу, яка проходила огляд і діагностування.

46. Заявник наголошував на тому, що як тільки його було звільнено 5 січня 2007 року, лікарі бригади швидкої медичної допомоги надали йому невідкладну медичну допомогу у зв'язку із болем у попереку.

2. Оцінка Суду

47. Суд нагадує, що стаття 3 Конвенції категорично забороняє будь-яке катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження. Жорстоке поводження має досягти мінімального рівня

жорстокості, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції. Оцінка цього мінімального рівня є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках мають враховуватися також стать, вік і стан здоров'я потерпілого. Будь-яке застосування фізичної сили щодо особи, позбавленої свободи, якщо воно не було обумовлене суворою необхідністю внаслідок її власної поведінки, принижує людську гідність та в принципі є порушенням права, гарантованого статтею 3 Конвенції (див. рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, пп. 119-20, ECHR 2000-IV).

48. Оцінюючи докази, Суд зазвичай керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом» (див. рішення від 18 січня 1978 року у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), п. 161, Series A № 25). Проте така доведеність може впливати із сукупності достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою ознак чи подібних неспростованих презумпцій факту. Коли вся чи значна частина інформації про події, про які йдеться, відома виключно органам влади – як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції факту. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати достатні та переконливі пояснення (див. рішення у справі «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*), від 4 грудня 1995 року, п. 34, Series A № 336, та «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

49. У цій справі заявник стверджував, що 29 грудня 2006 року працівники міліції побили його з метою примусити надати визнавальні покази. Уряд стверджував, що двоє понятих, присутніх 29 грудня 2006 року при вилученні у заявника наркотиків, не бачили у нього жодних тілесних ушкоджень. Суд погоджується з доводом заявника, що ці поняті могли не бачити ушкоджень на тілі, оскільки під час вилучення наркотиків він був повністю одягнений. Більше того, поняті не були медиками, і до їхніх завдань не належало здійснення оцінки стану здоров'я заявника. Уряд також стверджував, що заявник 2 січня 2007 року пройшов медичний огляд, за результатами якого у нього не було виявлено жодних тілесних ушкоджень. Суд зазначає, що витяг з медичних записів, наданих Урядом на підтвердження своїх доводів, не містить ані прізвища заявника, ані будь-якого іншого свідчення того, що медичні висновки, внесені 2 січня 2007 року у журнал обліку, стосувалися саме його. Відповідно, не було обґрунтовано доведено, що 2 січня 2007 року заявник пройшов медичний огляд.

50. Проте стверджуваний заявником факт побиття 29 грудня 2006 року не підтверджується жодними доказами. Лікування заявника у

зв'язку з нирковою інфекцією та радикулітом після його звільнення 5 січня 2007 року не підтверджує скарги на побиття. Варто зазначити, що з 2 січня 2007 року і надалі заявник спілкувався зі своїм захисником, але немає жодного документу, який би свідчив про те, що вони зверталися з клопотаннями про проведення медичного обстеження заявника. Після його звільнення заявник мав безперешкодний доступ до лікарів, які не виявили у нього жодних тілесних ушкоджень.

51. Заявник також стверджував, що зазнав психологічного тиску працівників міліції. За певних обставин такий вид психологічного впливу на особу може становити жорстоке поводження, заборонене Конвенцією (див. рішення у справі «Гефген проти Німеччини» (*Gäfgen v. Germany*) [ВП], заява № 22978/05, пп. 91 і 108, ECHR 2010). Суд зазначає, що 16 січня 2007 року психіатр виявив у заявника ознаки посттравматичного стресового розладу. Проте цей загальний діагноз не містив жодних деталей і не може вважатися підставою для висновку про те, що психологічний стан заявника був спричинений подіями 29 грудня 2006 року.

52. Заявник також посилався на висновок спеціаліста-авторознавця, в якому зазначалося, що текст визнавальних показів заявника від 29 грудня 2007 року було написано під впливом іншої особи. Для Суду цього єдиного доказу недостатньо для висновку про те, що заявник зазнав психологічного впливу або що цей психологічний вплив був достатньо серйозним, щоб досягти мінімального рівня, визначеного статтею 3 Конвенції (див. для порівняння рішення від 15 листопада 2012 року у справі «Замфереско проти України» (*Zamferesko v. Ukraine*), заява № 30075/06, п. 48). У цій справі даний аспект скарги стосується більше питання забезпечення заявнику на час подій доступу до захисника, який, серед іншого, міг ефективно запобігти стверджуваному психологічному впливу працівників міліції. Проте питання доступу до захисника розглядатиметься нижче за статтею 6 Конвенції.

53. За цих підстав Суд не встановлює порушення статті 3 Конвенції у зв'язку зі стверджуваним жорстоким поводженням 29 грудня 2006 року.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 ТА ПІДПУНКТУ «С» ПУНКТУ 3 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

54. Заявник скаржився, що він не мав доступу до захисника на початковому етапі провадження. Він посилався на пункт 1 і підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, відповідними положеннями яких передбачено таке:

«1. Кожен має право на справедливий... розгляд його справи... судом, ... який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

...

(с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя; ...»

Прийнятність

55. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

56. Уряд стверджував, що право заявника мати захисника було забезпечено належним чином, та що у зв'язку з цим порушення Конвенції не було. Той факт, що захисник був відсутній під час допиту 29 грудня 2006 року, не вплинув на подальше розслідування та розгляд справи судами. Уряд також доводив, що суд першої інстанції не використав визнавальні покази заявника для обґрунтування своїх висновків.

57. Заявник не погодився та наполягав на тому, що у нього не було доступу до захисника у потрібний час і що відсутність захисника вплинула на його засудження.

2. Оцінка Суду

58. Суд нагадує, що пункт 1 статті 6 Конвенції вимагає, щоб, як правило, доступ до захисника надавався з першого допиту підозрюваного працівниками міліції, за винятком випадків, коли за конкретних обставин відповідної справи продемонстровано, що існують вагомі підстави для обмеження такого права. Та навіть якщо вагомі підстави можуть у виняткових випадках виправдовувати відмову у доступі до захисника, таке обмеження, незважаючи на його підстави, не повинно незаконно порушувати права обвинуваченого за статтею 6 Конвенції. Право на захист як таке буде непоправно

порушено, якщо визнавальні покази, отримані від особи під час допиту правоохоронними органами за відсутності захисника, використовуватимуться з метою її засудження (див. рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*) [ВП], заява № 36391/02, п. 55, від 27 листопада 2008 року). Спосіб, в який пункт 1 та підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції мають бути застосовані під час досудового розслідування, залежить від особливостей провадження, про яке йдеться, та від обставин справи. З метою встановлення того, чи було досягнуто мети статті 6 Конвенції – справедливого судового розгляду – необхідно враховувати всю повноту національного провадження у справі (див. рішення від 11 грудня 2008 року у справі «Пановітс проти Кіпру» (*Panovits v. Cyprus*), заява № 4268/04, п. 64).

(а) Чи було обмежено право на доступ до захисника

59. З матеріалів справи випливає, і сторони цього не заперечують, що 29 грудня 2006 року працівники міліції доправили заявника до районного управління міліції за підозрою у вчиненні правопорушення, пов'язаного з порушенням правил обігу наркотичних засобів. Дії заявника спочатку було кваліфіковано як адміністративне правопорушення. Незважаючи на те, чи була така початкова кваліфікація виправданою, чи ні, Суд зазначає, що провадження у справі про адміністративне правопорушення передбачало в якості можливого покарання адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб. З огляду на характер та тяжкість покарання Суд вважає, що дане провадження підпадає під сферу застосування статті 6 Конвенції (див. рішення у справах «Галстян проти Вірменії» (*Galstyan v. Armenia*), заява № 26986/03, пп. 58-60, 15 листопада 2007 року, та «Лучанінова проти України» (*Luchaninova v. Ukraine*), заява № 16347/02, п. 39, від 9 червня 2011 року). Крім того, ніщо не вказує на те, що за обставин цієї справи мають застосовуватися будь-які винятки з конкретної вимоги статті 6 Конвенції щодо забезпечення доступу до захисника, починаючи з першого допиту. Процесуальні заходи, вжиті на початку провадження у справі про адміністративне правопорушення, спричинили серйозні наслідки для заявника, особливо з огляду на покарання за адміністративне правопорушення, передбачене у вигляді адміністративного арешту. Крім того, з огляду на конкретний зв'язок між двома провадженнями на національному рівні важливість первинних слідчих дій неможна недооцінювати. Відмінність між початковими обвинуваченнями у вчиненні адміністративного правопорушення та подальшими обвинуваченнями у вчиненні злочину по суті полягала у кількості наркотичних засобів, яка спочатку могла бути неочевидною, а визнавальні покази заявника, отримані для пред'явлення обвинувачення у вчиненні адміністративного

правопорушення, могли бути і фактично були повністю застосовними для подальшого притягнення до кримінальної відповідальності, яка передбачала більш серйозне покарання.

60. Відповідно, заявник мав право на доступ до захисника під час допиту 29 грудня 2006 року з приводу обставин придбання ним наркотичних засобів. Існування цього права, встановленого Конвенцією, не залежало від того, чи подав заявник клопотання про надання йому юридичної допомоги. Проте заявник міг відмовитися від зазначеного права, оскільки стаття 6 Конвенції не забороняє особі за власним бажанням відмовитися від права на гарантію справедливого суду (див. рішення від 9 червня 2009 року у справі «Стжалковський проти Польщі» (*Strzalkowski v. Poland*), заява № 31509/02, п. 42). Проте відмова від цього права повинна, серед іншого, надаватися у недвозначний спосіб та супроводжується мінімальними гарантіями, співмірними з її важливістю (див. рішення у справі «Сейдович проти Італії» (*Sejdovic v. Italy*) [ВП], заява № 56581/00, п. 86, ECHR 2006-II). Необхідні гарантії права на юридичну допомогу, окрім іншого, опосередковано закріплюють обов'язок органів влади встановити, що особа не бажала скористатися цим правом у конкретний проміжок часу (див. рішення від 15 листопада 2012 року у справі «Єрохіна проти України» (*Yerokhina v. Ukraine*), заява № 12167/04, п. 68).

61. З фактів випливає, і сторони погоджуються, що 29 грудня 2006 року, коли заявник вперше надав визнавальні покази, він не мав доступу до захисника. Немає жодних свідчень того, що заявник відмовився від свого права на захисника, і питання щодо можливої відмови не було предметом розгляду Суду.

(b) Виправдання обмеження

62. Отже, питання полягає у тому, чи була відсутність захисника виправданою. З огляду на факти, Суд не вбачає жодної вагомої підстави обмеження права заявника на захисника на час подій.

63. Крім того, Суд вважає, що таке обмеження порушило право заявника на захист. Суд першої інстанції залишив без задоволення клопотання заявника про вилучення його визнавальних показів з матеріалів справи (див. пункт 30). Той факт, що суд згодом при обґрунтуванні вини заявника не зробив прямого посилання на ці визнавальні покази, не є вирішальним (див. рішення від 15 листопада 2012 року у справі «Хайров проти України» (*Khayrov v. Ukraine*), заява № 19157/06, п. 78). Так, апеляційний суд пізніше, залишаючи вирок суду першої інстанції без змін, прямо послався на визнавальні покази заявника від 29 грудня 2006 року. Верховний Суд України, відхиляючи касаційну скаргу заявника, також посилався на його первинні визнавальні покази.

64. Отже, було порушення пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

65. Заявник, крім того, скаржився за пунктом 1 статті 6 Конвенції, що його право на справедливий суд було порушено, оскільки суди визнали його винним на підставі визнавальних показів, які було отримано внаслідок жорстокого поводження.

66. Суд відхилив скарги заявника за статтею 3 Конвенції щодо жорстокого поводження. Тому, згідно зі статтею 6 Конвенції, жодного питання у зв'язку з твердженням заявника про визнання його винним на основі доказів, отриманих внаслідок жорстокого поводження, не виникає (див. рішення у справах «Єрохіна проти України» (*Yerokhina v. Ukraine*), заява № 12167/04, п. 77, від 15 листопада 2012 року, та «Ніколаєнко проти України» (*Nikolayenko v. Ukraine*), заява № 39994/06, п. 71, від 15 листопада 2012 року).

67. Отже, ця скарга є явно необґрунтованою та має бути відхилена як неприйнятна відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

IV. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

68. Заявник скаржився за статтею 3 Конвенції, що з 29 грудня 2006 року до 5 січня 2007 року його тримали у неналежних умовах, що призвело до погіршення стану його здоров'я.

69. Суд зазначає, що скарга заявника на неналежні умови тримання стосувалась відносно короткого проміжку часу. Заявник ані подав до Суду заяву протягом передбачених шести місяців після завершення оскаржуваної ситуації, ані звернувся в межах відповідного строку до суду з позовом з метою виправдання затримки (див. рішення від 10 жовтня 2013 року у справі «Волошин проти України» (*Voloshyn v. Ukraine*), заява № 15853/08, п. 42). Крім того, його твердження у зв'язку з цим не є достатньо докладними та обґрунтованими. З цього випливає, що дана скарга має бути відхилена як неприйнятна відповідно до пункту 1, підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

70. Заявник також скаржився на інші порушення його прав, передбачених Конвенцією.

71. Суд розглянув ці скарги та вважає, що з урахуванням усіх наявних у нього матеріалів та належності оскаржуваних питань до сфери його компетенції, вони не виявляють жодних ознак порушень прав і свобод, гарантованих Конвенцією або протоколами до неї.

Відповідно, Суд відхиляє їх як явно необґрунтовані відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

72. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї, і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

73. Заявник вимагав 18 000 євро відшкодування моральної шкоди.

74. Уряд заперечив проти зазначеної вимоги і зазначив, що вона є необґрунтованою.

75. Суд вважає, що заявник вочевидь зазнав страждань і болю у зв'язку із фактами, які призвели до встановлення порушення у цій справі. Ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявнику 2 400 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

76. Заявник також вимагав 716.61 євро компенсації судових та інших витрат, понесених у зв'язку із розглядом справи.

77. Уряд доводив, що вимога була недостатньо обґрунтованою та надмірною.

78. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі, враховуючи наявні документи та з урахуванням зазначених критеріїв, Суд вважає за належне присудити суму, що вимагалася, у повному обсязі.

C. Пеня

79. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД

1. *Оголошує* одноголосно скаргу щодо жорстокого поводження 29 грудня 2006 року (стаття 3 Конвенції) і скаргу щодо доступу до захисника (пункт 1 і підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції) прийнятними, а решту скарг у заяві – неприйнятними;
2. *Постановляє* одноголосно, що не було порушення статті 3 Конвенції з огляду на стверджуване жорстоке поводження 29 грудня 2006 року;
3. *Постановляє* шістьма голосами проти одного, що було порушення пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції у зв'язку з відсутністю юридичної допомоги з часу першого допиту;
4. *Постановляє* шістьма голосами проти одного, що:
 - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові такі суми, що мають бути конвертовані у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
 - (i) 2400 (дві тисячі чотириста) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися;
 - (ii) 716,61 (сімсот шістнадцять євро та шістдесят один цент) компенсації судових та інших витрат і додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися;
 - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься пеня у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, та до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* одноголосно решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 29 січня 2015 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова

Відповідно до пункту 2 статті 45 Конвенції та пункту 2 Правила 74 Регламенту Суду до рішення додається окрема думка судді Г. Юдківської.

М.В.
К.В.

ЧАСТКОВО ВІДМІННА ДУМКА СУДДІ ЮДКІВСЬКОЇ

Я з усією повагою не погоджуюся зі своїми колегами, що пункт 1 і підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції було порушено за обставин даної справи. На мою думку, підхід більшості демонструє автоматичне застосування практики, встановленої рішенням у справі *Сальдуз*, що не було метою Великої палати при розгляді зазначеної справи.

Справа «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*, [ВП], заява № 36391/02, ECHR 2008) стосувалася *доступу* до захисника. Суд постановив, що, як правило, *доступ до захисника* має бути забезпечений з першого допиту підозрюваного працівниками правоохоронних органів. Право на захист «буде в принципі непоправно порушено, якщо визнавальні покази, отримані від особи під час допиту правоохоронними органами *без доступу до захисника*, використовуватимуться з метою її засудження» (виділення додано).

Справжню сутність цього ключового принципу справедливого судового розгляду бездоганно розтлумачено у справі «Даянан проти Туреччини» (*Dayanan v. Turkey*):

«...справедливість провадження вимагає надання обвинуваченому можливості отримати весь ряд послуг, безпосередньо пов'язаних з юридичною допомогою. У зв'язку з цим представник захисту має бути в змозі без обмежень забезпечити основоположні аспекти захисту особи: обговорення справи, організацію захисту, збір доказів на користь обвинуваченого, підготовку до допиту, підтримку обвинуваченого у його важкому становищі та перевірку умов тримання під вартою.»

Усі ці аспекти є надзвичайно важливими для будь-якої особи, обвинуваченої у вчиненні тяжкого злочину, та якій може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі. У таких випадках інтереси правосуддя чітко вимагають суворих гарантій права на юридичну допомогу захисника «на підставі одного лише факту важливості питання, що є предметом спору»¹. Як Суд зазначив у своєму рішенні у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), «на цьому етапі провадження обвинувачений часто опиняється в особливо вразливому становищі, наслідки якого погіршуються ускладненням кримінального процесуального законодавства. У більшості випадків подібна вразливість може бути належним чином компенсована лише допомогою захисника...»

Варто зазначити, що згадане вище було зазначено у контексті справи щодо неповнолітньої особи, обвинуваченої у вчиненні злочину, пов'язаного з тероризмом.

¹ Див. рішення від 24 травня 1991 року у справі «Каранта проти Швейцарії» (*Quaranta v. Switzerland*), п. 33, Series A № 205

Питання щодо того, чи *повинен* обвинувачений мати захисника з першого допиту, чи ні, пов'язане з поняттям «інтереси правосуддя», розробленим Судом у контексті обов'язку держави надавати безоплатну юридичну допомогу особам, які не мають достатніх коштів. Суд постановив, що коли особі загрожує позбавлення свободи, ці інтереси у принципі вимагають юридичної допомоги².

Юний вік особи також може бути підставою для того, щоб вважати її особливо вразливою (див. рішення у справі «Гювеч проти Туреччини» (*Güveç v. Turkey*), заява № 70337/01, п. 131, ECHR 2009 (витяги)), так само, як і особливий стан здоров'я (див. рішення від 16 грудня 2010 року у справі «Боротюк проти України» (*Borotyuk v. Ukraine*), заява № 33579/04, п. 82).

Таким чином, у випадку будь-якої індивідуальної вразливості вимога щодо доступу до захисника неминуче покладає на органи влади обов'язок забезпечити надання юридичної допомоги. Проте, як видається, Суд не готовий погодитись, що будь-хто, кого переслідують в рамках системи кримінального судочинства, як такий є вразливим.

Тому необхідно розмежовувати поняття «*доступу до захисника*», або, іншими словами, право вимагати юридичної допомоги, з одного боку, та *обов'язкову участь захисника* у кожному випадку допиту особи працівниками органів внутрішніх справ, з іншого боку.

У цій справі йдеться не про *доступ до захисника*, оскільки заявнику не було відмовлено у представництві його законних інтересів. Також, на відміну від справи «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), відповідні положення законодавства не передбачали присутність захисника під час першого допиту. Заявник при затриманні просто не заявив клопотання про надання йому юридичної допомоги.

У зв'язку з цим ця справа значною мірою відрізняється від справи «Піщальников проти Росії» (*Pishchalnikov v. Russia*), в якій пряме клопотання заявника про надання йому юридичної допомоги було залишено без відповіді. У тій справі Суд зазначив: «... Суд вважає, що обвинувачений, як і заявник у цій справі, який висловив свій намір брати участь у слідчих діях тільки в присутності захисника, не повинен бути допитаним органами влади, поки йому не буде надано захисника, якщо тільки сам обвинувачений не виступить з ініціативою подальшого спілкування, співбесід з поліцією або прокуратурою».

У цій справі відсутні докази того, що 29 грудня 2006 року заявникові не було роз'яснено його права в якості обвинуваченого, гарантовані Кодексом України про адміністративні правопорушення, і сам заявник цього не заперечує. Більше того, заявник не стверджував,

² Див. рішення від 10 червня 1996 року у справі «Бенем проти Сполученого Королівства» (*Benham v. the United Kingdom*), п. 61, *Reports of Judgments and Decisions 1996-III*, а також нещодавнє рішення у справі «Шабельник проти України» (*Shabelnik v. Ukraine*), заява № [16404/03](#), п. 58, 19 лютого 2009 року.

що працівники міліції умісно перешкоджали доступу до захисника до тих пір, поки він не надасть визнавальних показів.

Насамкінець, не видається, що заявник надав свої свідчення під примусом: Суд дійшов висновку, що скарга заявника у зв'язку з цим не підтверджена жодними доказами (див. пункти 48-52).

Неможна сказати, що заявник перебував у вразливому становищі. Максимальним покаранням, яке йому загрожувало відповідно до статті 44 Кодексу України про адміністративні правопорушення, був адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб. З огляду на малозначимість зазначеного правопорушення та м'якість передбаченого законом покарання затриману особу неможна вважати безпомічною або незахищеною від інших ризиків, згаданих вище.

Як зазначав у своїй доповіді КЗК «особи, які підозрюються у вчиненні особливо тяжких злочинів, можуть бути серед тих, кому найбільше загрожує жорстоке поводження, а тому найбільше потребують доступу до захисника». Проте КЗК піддав критиці ситуацію у низці країн, де «особи можуть бути позбавлені свободи на строк кількох тижнів за вчинення так званих «адміністративних» правопорушень. ... Комітет також часто звертав увагу на практику поводження з особами, яких насправді підозрюють у вчиненні кримінальних злочинів, але формально затримують у зв'язку зі вчиненням адміністративного правопорушення, щоб уникнути застосування гарантій, передбачених для підозрюваних у вчиненні кримінальних злочинів»³.

Проте така практика не стосується цієї справи. На відміну від інших справ проти України, докази того, що органи влади використали адміністративне правопорушення як привід для забезпечення присутності заявника для допиту в якості підозрюваного у вчиненні злочину у цій справі відсутні⁴. До отримання висновку експерта, не знаючи про кількість вилученого кокаїну, вони помилково вважали, що ця кількість була занадто малою для порушення кримінальної справи. Як тільки висновок експерта показав, що було вилучено кокаїн у великих розмірах, було порушено кримінальну справу, і захисник був присутнім на першому допиті заявника в якості підозрюваного. Показовим є те, що під час допиту у присутності захисника 2 січня 2007 року заявник надав такі ж визнавальні покази, що і 29 грудня 2006 року.

Заявник на жодному з етапів провадження не стверджував, що він клопотав про надання йому юридичної допомоги, але отримав відмову.

³ Див. пункти 20- 21 21-ї Загальної доповіді КЗК, СРТ/Inf (2011) 28.

⁴ Ця систематична практика призвела до окремого висновку Суду з цього приводу за статтею 46 Конвенції у рішенні від 3 листопада 2011 року у справі «Балицький проти України» (*Balitskiy v. Ukraine*), заява № 12793/03.

З огляду на зазначені міркування я не можу погодитися з тим, що справа заявника вимагала обов'язкової участі захисника. Як Суд постановив у рішенні у справі «Галстян проти Вірменії» (*Galstyan v. Armenia*): «... зазначаючи, що заявник обвинувачувався у вчиненні малозначного правопорушення, і максимальне покарання, яке йому могло бути призначено, не перевищувало 15 діб затримання, Суд у цій справі не вбачає будь-яких інтересів правосуддя, які б вимагали обов'язкового представництва законних інтересів»⁵.

Так само не можна стверджувати, що у кожній справі, незважаючи на її малозначність, обов'язок доведення того, що обвинувачений не подавав клопотання про надання юридичної допомоги або відмовився від права на захисника, має покладатися на органи влади. Мають бути враховані обставини кожної конкретної справи, а також має бути приділено певну увагу реаліям роботи правоохоронних органів, аби не позбавити вимоги справи Сальдуз їхнього практичного значення.

У своєму висновку стосовно «Пропозиції щодо Директиви Європейського Парламенту і Ради про право доступу до захисника у кримінальному провадженні та право на спілкування після затримання» Європейський соціально-економічний комітет зазначив, що «надмірний формалізм у кримінальному провадженні може поставити під загрозу ефективність розслідування, ... необхідно забезпечити кожній державі-члену можливість запроваджувати процедури, що відступають від певних усталених принципів як протягом досудового розслідування, так і судового провадження, особливо якщо відносно малозначні діяння, що становлять найбільш поширені правопорушення, не оскаржуються і не ставляться під сумнів»⁶.

⁵ Див. рішення у справі «Галстян проти Вірменії» (*Galstyan v. Armenia*), заява № 26986/03, п. 91, від 15 листопада 2007 року.

⁶ 2012/C 43/11 Висновок Європейського соціально-економічного комітету щодо «Пропозиції щодо Директиви Європейського Парламенту і Ради про право доступу до захисника у кримінальному провадженні та право на спілкування після затримання» COM(2011) 326 final.